

Toespraak: Burgemeester van Soest tijdens onthulling van het Antoon Schraderpedje 4 mei 2018

Inmiddels weten we dat goed en kwaad tijdens de bezetting niet zo goed te scheiden waren als lang in films en boeken is gebracht. Wat doe je als je land bezet wordt? Vanuit de overlevering weten we intussen dat de meeste mensen vooral zo goed en zo kwaad als mogelijk probeerden te overleven. Tijdens de tweede Wereldoorlog stonden ook bestuurders en ambtenaren voor nogal wat dilemma's en bleek dat buitengewone tijden vragen om buitengewone maatregelen.

Vanuit hun functie werden ze geacht mee te werken met de bezetter. Dat betekende heel zwart-wit gezegd dat je ontslag kon nemen of mee kon werken met de bezetter. Veel ambtenaren kozen er echter voor om te blijven en een dubbelrol te spelen. Voor het oog werkten ze mee, maar heimelijk zaten ze in het verzet. Die dubbelrol had voordelen. Omdat ze in een vroeg stadium over informatie konden beschikken waren ze onder andere in staat de bevolking voor razzia's te waarschuwen.

Ook voor burgemeesters waren de keuzes bepaald niet eenvoudig. Waarom blijf je op je post terwijl dat betekent dat je mee moet werken aan een afschuwelijk regime? Burgemeester Jans van Vierlingsbeek koos er voor aan te blijven. Zijn afweging was dat hij op deze manier het meeste kon betekenen voor zijn inwoners. Anders zou er een NSB-burgemeester worden aangesteld met alle gevolgen van dien.

Veel burgemeesters die voor de oorlog al in functie waren, volgden deze strategie. Ze probeerden het vertrouwen van de Duitsers te winnen door de openbare orde te handhaven en hun burgers op te roepen tot terughoudendheid en kalmte. Daarmee, was de hoop, konden repercussies tegen hun burgers worden voorkomen. Gedurende de bezetting bleek meer en meer hoe brutaal het regime was en dat je daar in de positie van burgemeester gedwongen werd aan mee te werken.

Niet voor niets is de uitdrukking 'ik voel me als een burgemeester in oorlogstijd' ontstaan en wordt deze gebruikt als je in een onmogelijke positie verkeert. De uitdrukking 'Ik voel me als een ambtenaar in oorlogstijd', was hier zeker ook van toepassing geweest.

De daadwerkelijke dilemma's en de impact kunnen we ons nu nauwelijks meer voorstellen. Dat je telkens moest schipperen tussen bezetter en burger. Tussen het bieden van verzet of het mogelijk maken daarvan en het in stand houden van een werkbare situatie met de Duitsers. De

praktijk leerde al snel dat openlijk verzet niks opleverde, behalve in het gunstigste geval, slechts ontslag.

Het burgemeesterschap kwam er in die jaren van onderdrukking vooral op neer om te redden wat er te redden viel, waarbij je er niet aan ontkwam soms vuile handen te maken.

Burgemeester Jans wist van de verzetsactiviteiten van zijn ambtenaren. Doordat zij toegang hadden tot persoonsbewijzen en distributiekaarten konden zij, met gevaar voor eigen leven, veel betekenen voor anderen.

Deze bijeenkomst is een goede gelegenheid om ons in te leven en ons af te vragen wat we zelf zouden doen in zo'n extreme situatie. Wanneer maak je de juiste keuze als deze tussen twee kwaden is? Of het nu als burgemeester, ambtenaar of burger is.

Gelukkig hebben weinigen van ons nog ervaring met oorlog. Vrijwel niemand van ons kan dan ook met zekerheid zeggen, wat hij of zij zou doen als het er écht op aankomt. Wel kunnen we blijven herdenken, de verhalen blijven vertellen en respect blijven getuigen voor de mensen die opstonden tegen het kwaad. En daarmee de verantwoordelijkheid blijven voelen de zo fel bevochten vrijheid zo goed mogelijk te bewaken, ook als dit niet altijd vanzelf gaat. Ik maak dan ook graag van deze gelegenheid gebruik om de initiatiefnemers te bedanken voor hun inzet voor de paadjes voor verzetsstrijder Antoon Schrader en slachtoffer Stientje Jans. Dit is een zeer aansprekende manier om de Tweede Wereldoorlog en de impact daarvan op mensen levend te houden.